

VUOSIEN 1906–1915 KIELIOPPIKOMITEAN MIETINNÖN VASTAANOTTO

TAUSTA

Suomen kielten opetuksen historiaa ja Suomen kielitieteen historiaakin esimerkiksi muiden Pohjoismaiden vastaaviin verrattaessa tyypillinen meikäläinen piirre on ollut kielioppikomiteoiden asettaminen ratkomaan deskriptiivisen kieliopin kuvauksen perusongelmia ja tekemään ehdotuksia uusien tulkintojen soveltamiseksi kouluopetukseen. Ensimmäinen kielioppikomitea asetettiin vuonna 1885, toinen 1906 ja kolmas 1993. Kaikki komiteat on asettanut arvovaltaisin mahdollinen taho eli opetusministeriö tai sen edeltäjä, senaatin kirkollisasiain toimituskunta.

Liisa Heikkinen (1981) on pro gradu -tutkielmassaan mielenkiintoisella tavalla ja perusteellisesti valottanut ensimmäisen kielioppikomitean työtä, sen taustoja ja konkreettisia vaikutuksia kieltenopetuksen järjestelyihin. Toisen, vieläkin tärkeämmän kielioppikomitean työtä ei ole vielä seikkaperäisesti selvitetty.¹ Kirjoituksessaan »Mikä hautasi mietinnön? — Vuoden 1915 kielioppikomitean mietinnön kohtalosta» (Vir. 1/1997) Marjo Savijärvi ja Annukka Varteva valottavat eräitä tapahtumia ja muita syitä, miksi vuosina 1906–1915 toimineen kielioppikomitean mietintö lopulta hautautui melkoiseen huomattomuuteen.

Haluaisin esittää muutamia täsmennyksiä ja lisäyksiä tapahtumien kulun kuvaukseen ja mietinnön hautautumisen syiden pohdiskeluun.

¹ Sirkka-Liisa Seppälällä (ent. Liisa Heikkisellä) on ollut tekeillä tutkimus kielioppikomitean työstä, jota hän ei ole julkaissut. Kiitän kahta nimetöntä esilukijaa sekä Sirkka-Liisa Seppästä ja Valma Yli-Vakkuria mielenkiintoisista näkökohdista.

KOMITEAN ASETTAMINEN

Toisen kielioppikomitean asetti 13. helmikuuta 1906 kouluylhallituksen esityksestä senaatin kirkollisasiain toimituskunta. Toimituskunnan päällikkönä eli senaattorina, käytännössä opetusministerinä, oli tuolloin Otto Donner, Helsingin yliopiston sanskritin ja vertailevan kielitieteen professori 1875–1905, Suomalais-ugrilaisen Seuran perustaja ja monen muun merkittävän hankkeen alkuunpanija. Donner oli aloittanut senaattorin toimessa pari kuukautta aiemmin, Arvid Genetzin seuraajana. Genetz taas oli siirtynyt senaattorin toimesta eläkkeelle marraskuussa 1905 oltuaan tässä virassa nelisen vuotta. Genetz ja Donner olivat molemmat yleislingvistikin ansiotuneita kielentutkijoita, jotka hyvin tunsivat kieltenopetuksen problematiikan. Olihan Genetz toiminut ensimmäisen eli vuoden 1885 kielioppikomitean sihteerinäkin.

Vuoden 1906 kielioppikomitean asettamisen välittömänä taustana oli Helsingin suomalaisen reaalilyseon kieltenopettajien 8. maaliskuuta 1905 kouluylhallitukselle toimitama vihkonen »Helsingin suomalaisen reaalilyseon kieliopetuksen ohjelma». Kouluylhallitus lähetti samana päivänä 8.3.1905 kiertokirjeen maan kaikkien lyseoiden rehtoreille ja pyysi lausunnot tässä vihkosessa esitetyistä kielten opetuksen periaatteista. Rehtoreita velvoitettiin myös kuulemaan asianomaista opettajakuntaa. Rehtoreiden antamat lausunnot olivat asian jatkokäsittelyn ja komitean asettamisen tausta-aineistoa.

Kouluylhallituksessa oli 1906 vain yksi (eli kaikkien) kielten ylitarkastaja, Erik Tammelin (s. 1861, myöhemmin Tammio). Asia oli esillä kouluylhallituksen oppikouluosaston kokouksessa 20. tammikuuta 1906 Tammelinin perusteellisen esittelymuistion pohjalta (pöytäkirjan § 10). Kaksi keskeisintä pohdittavaa asiaa olivat äidinkielen ja muiden kielten keskinäinen asema sekä yleisen kieliopin ja käytännön kielitaidon opettamisen suhde. Rehtoreiden vastauksista kävi ilmi, että useiden koulujen opettajat olivat jo ryhtyneet luonnostelevaan kaikkiin opetettaviin kieliin sopivaa yleiskieliopin peruskäsitteistöä, mutta lopputulokset eivät olleet yhtäpitäviä. Sen takia koettiin nyt tärkeäksi ratkaista tämä ongelma. Pöytäkirjan sanoin perustavan yleiskieliopin »lopullinen muoto [oli] varmaksi suunniteltava» (§ 10).

KOMITEAN TYÖSKENTELY

Komitean ensimmäinen puheenjohtaja Adolf Streng erosi tehtävästään jo syyskuussa 1906 ilman dramatiikkaa siirtyäkseen uuden tärkeän koulukomitean puheenjohtajaksi ja seuraajaksi tuli E. N. Setälä. Alusta loppuun mukana olivat Ralf Saxén² ja Ivan Uschakoff³ (komitean kokoonpanosta enemmän tuonnempana).

Komitean työskentelystä ei ole säilynyt paljon tietoja. Valtionarkistossa tallella olevista kielioppikomitean jälkeensä jättämistä papereista (Valtionarkisto Kielioppikomitea

² Ralf Saxén (1868–1932) väitteli tohtoriksi 1895 aiheenaan suomenruotsalaisten murteiden suomalaiset lainasanat. Hän toimi Svenska normallyceumin kotimaisten kielten yliopettajana 1907–1918, sen jälkeen kouluneuvoksena ja vuodesta 1926 kouluhallituksen ruotsinkielisen osaston päällikkönä.

³ Ivan Uschakoff (1862–1941) oli Svenska normallyceumin vieraiden kielten (saksan ja ranskan) yliopettaja vuodesta 1907. Hän väitteli tohtoriksi 1900 aiheesta »Das Lokalisationsgesetz. Eine psychophysiologische Untersuchung». Väitöskirjaa voisi nykytermein luonnehtia neurolingvistiseksi.

1915) ei löydy työsuunnitelmaa, kokouspöytäkirjoja tms. Setälän vanhempi tytär Salme (s. 1894) kirjoittaa muistelmateoksessaan *Levoton veri* muun muassa näin:

Sanakirja-asioissa ja kielioppikomitean tehtävissä oli jokapäiväinen kävijä [Setälän kodissa] aikoinaan *Ralf Saxén*, myöhemmin kouluneuvos, jonka oppikirjoja olimme koulussakin lukeneet. Ensimmäisenä ylioppilasvuoteni [1911] jouduin usein leikkimään emäntää kahvipöydässä. Näistä kahvivieraista olivat Saxén ja myös professori *Eemil Saarimaa*, aikoinaan isän kirjastonhoitaja, jokapäiväisinä vieraina tuttuja. (Salme Setälä 1966: 503.)

Vuosina 1906–1910 komitean työ ilmeisesti ei edistynyt kovin nopeasti siksi, että Setälä osallistui melkein ympärivuotisesti valtiolliseen toimintaan, muun muassa valtiopäiväedustajana koko mainitun kauden ja ajoittain Eduskunnan toimitusvaliokunnan puheenjohtajanakin (Mietintö 1915: 4). Tämä elin hoiti valtiopäivien juoksevia asioita loma-aikoina. Vuonna 1911 kielioppikomitean työtahti oli kuitenkin tiivistynyt, kuten Salme Setälän kahvituskokemukset osoittavat.

Valtionarkiston laajassa E. N. Setälän kokoelmassa on 18 Saxénin Setälälle lähettämää kirjettä: vuodelta 1895 (1 kpl), 1896 (2 kpl), 1897 (2 kpl), 1906 (3 kpl), 1907 (3 kpl), 1914 (2 kpl) ja 1915 (5 kpl). 12. kesäkuuta 1907 Saxén valittaa, ettei ole mitenkään voinut tavoittaa Setälää, ja pyytää tätä soittamaan huomisaamuna »jotta vähän saisin puhua kanssasi komiteastamme». 2. heinäkuuta 1907 Saxén ilmoittaa keskustelleensa komitean jäsenten Uschakoffin ja Hjalmar Appelqvistin kanssa 10. elokuuta pidettävästä kokouksesta, josta »kumpikaan ei ollut mielissään».

8. marraskuuta 1914 Saxén pahoittelee jälleen, että »emme täällä Helsingissä saaneet Sinua käsiimme, jotta olisi voitu sopia työn jatkosta», ja jatkaa:

Kun voimme otaksua, että monien muitten tärkeitten töittesi tähden et ole ehtinyt kirjoittaa lupaamaasi motiveerauksen osaa [mietinnön perusteluosa käsittää 87 kaikkiaan 150 sivusta], tahdon kysyä, onko Sinulla mitään sitä vastaan, että Uff [Uschakoff] ja minä koetamme suorittaa senkin osan. Olisimme kuitenkin kiitolliset jos Sinä siinä tapauksessa että Sinä et ole sitä vielä kirjoittanut lähettäisit meille muutamia viittauksia siitä mitä kohtia siinä (johdatuksen motiveerauksessa) on mainittava. Tahtoisimme niin pian kuin mahdollista tästä tehtävästämme vapaiksi, ja kun ehdotuksessamme epäilemättä on hyvää, olisi hauska sovelluttaa järjestelmäämme käytäntöön. Minulla on paitsi suurempaa kielioppia [Saxén 1917, enemmän tuonnempana] myös pieni aliluokkia varten ajottu kieliopin luonnos valmiina [Saxén 1916, enemmän tuonnempana], ja tahtoisin painattaa sen niin pian kuin suinkin, sillä alapäästähän on aloitettava, ja kestää tietenkin monta vuotta, ennenkuin ennätetään saada ehdotuksemme läpi koko kouluun. Olen sentähden ajatellut, että jo tänä lukuvuotena (kevätlukukaudella [1915]) kielioppini mahdollisesti voisi tulla käytäntöön ensimmäisellä luokalla, muuten menee taas vuosi hukkaan. Mutta sitä varten ehdotuksemme täytyisi olla pääkohdissaan lopullisesti valmis. Jos ei mietintömme ehdi valmistua kevätlukukauden alkupuoleksi, voitaisiin järjestää asia niin, että pieni kielioppini ei ilmestyisi kirjakauppaan, vaan otettaisiin pojille kustantajalta tarpeellinen määrä.

Mitä mietintömme suomalaiseseen asuun tulee, on kai siihenkin työhön ryhdyttävä. Emmekö voisi kääntyä Tunkelon puoleen pyynnöllä, että hän suomentaisi mitä jo on valmista? Termeistä hän voisi sopia Sinun kanssasi.

Olemme kiitolliset jos muutamalla rivillä tahdot ilmoittaa mitä näistä tuumistamme ajattelet. (VAY 5402 E. N. Setälä Saapuneet kirjeet K/22 s. 706–.)

Saxén oli komitean todellinen työmyyrä, joka lopulta onnistui voittamaan Setälän ajan-
käyttöongelmat. Saxénin liikkeelle panevaa voimaa osoittaa sekin, että Uschakoff oli lä-
hettänyt kirjeen Setälälle 9. syyskuuta 1914 (VAY 5454 E. N. Setälä Saapuneet kirjeet K/
27 s. 765–), jossa Uschakoff ilmoittaa Saxénin tiedustelleen kielioppikomitean työstä ja
ehdottaneen loma-aikojen käyttöä työn loppuun saattamiseksi. Lisäksi Saxénilla oli rin-
nan komiteatyöskentelyn kanssa tekeillä useita pitkälle vietyjä sovelluksia.

Nyt alkoi tapahtua. Setälä oli ilmeisesti suostunut marraskuussa 1914 tehtyihin ehdo-
tuksiin. 19. joulukuuta 1914 Saxén lähetti Setälälle

– – mietinnön alun luonnoksen, minkä Uffin kanssa olen tänään saanut val-
miiksi. Kokoonnumme taas joka päivä ja toivomme saavamme osamme lopul-
lisesti valmiiksi ennen lukukauden alkua. – – Käännöstyöhön ei vielä ole ryh-
dytty, kun ei Tunkelo suostunut siihen. Aion nyt kääntyä Kanniston puoleen.
(VAY 5402 E. N. Setälä Saapuneet kirjeet K/22 s. 739–.)

12. maaliskuuta 1915 Saxén ilmoittaa lähettäneensä Setälälle »viimeisen korrehtuurin»,
joka käytännössä ei ollut lähimainkaan viimeinen. Ennen mietinnön lopullista ilmesty-
mistä komitea halusi saada keskeisten tahojen asiantuntijalausunnot sisällöstä. Komitea
sai 14. syyskuuta 1915 Senaatilta erikoisluvan ennen virallista luovutusta painattaa muu-
tamia kappaleita lausuntokierrosta varten. Kielioppikomitean papereista löytyy Setälän
omakätisesti tekemä luonnos saatekirjeeksi Kasvatusopilliselle yhdistykselle, Uusfilolo-
giselle yhdistykselle, Helsingin Suomenkielisten Koulujen Äidinkielenopettajain Klubil-
le sekä Kotikielen seuralle (Valtionarkisto Kielioppikomitea 1915). Nämä lausunnot vai-
kuttivat usealla tavalla mietinnön lopulliseen muotoutumiseen marraskuussa 1915.

Vaikka Saxén komitean sihteerinä olikin sen liikkeelle paneva voima, komitean jokai-
nen jäsen teki tietenkin valtavan työn. Komitea lopetti työnsä virallisesti 30.11.1915, jol-
loin Setälä kirjoitti kirkollistoimikunnalle saatekirjeen (Kirkollistoimikunnan kirjediaari
62/515). Tässä hän muun muassa valitti, ettei mietinnöstä vielä voinut luovuttaa painettu-
ja kappaleita. Painotyöt olivat myöhästyneet niiden lukuisten korjausten takia, joihin syk-
syn 1915 lausuntokierros (vrt. jäljempänä) oli antanut aihetta. 16. joulukuuta 1915 Setälä
sai ensimmäisen painetun kappaleen käteensä. Samana päivänä hän kirjoitti uuden kir-
jeen kirkollistoimikunnalle (Kirkollistoimikunnan kirjediaari 62/515), jossa hän kuvasi
komitean työn vaikeuksia ja laajuutta sekä teki ehdotuksen sihteerin- ja käännöstyön ra-
hallisesta korvaamisesta. Setälä kertoo muun muassa, että »komitean istunnot monesti-
kin ovat kestäneet 8, 10 tai 12 tuntia päivässä».

Komitean työskentelykieli oli etupäässä ruotsi, ja komitean jälkeensä jättämät paperit
ovat suurelta osin ruotsinkielisiä. Kuten äsken nähtiin, Saxén antaa ymmärtää, että mie-
tinnön teksti suomennettiin vasta työn aivan viime vaiheessa. Alun perin tarkoitus oli
kuitenkin, että mietintö olisi vain suomenkielinen. Ruotsinkielisenkin version tekemisestä
senaatti teki päätöksen niinkin myöhään kuin 15.2.1915. Viimeksi mainitussa kirjees-
sään Setälä tekee tarkoin selkoa suomen- ja ruotsinkielisten versioiden syntyvaiheista.
Helmikuussa 1915 tehdyn päätöksen jälkeen komitea oli istunnoissaan käyttänyt milloin
ruotsia, milloin suomea, ja käsikirjoituksen osia valmistui milloin milläkin kielellä. Kään-
nöstehtävä oli muun muassa runsaan uuden terminologian takia niin hankala, että komi-
tean jäsenten oli itse huolehdittava kääntämisestä. Suomenkielisen version tekstin tarkas-

▷

ti Artturi Kannisto. Setälä ehdotti kirjeensä lopussa, että senaatti myöntäisi 3 000 mk mainittuihin tarkoituksiin Saxénin jaettavaksi asianosaisten kesken. Lopulta senaatin talousosasto myönsi 1.2.1916 800 mk mietinnön ruotsintamisen aiheuttamia kuluja varten.

MIETINNÖN VAIKUTUS KIELIOPINKIRJOITUKSEEN

RALF SAXÉNIN KIELIOPPIKIRJAT

Savijärven ja Vartevan mukaan tehtiin vain yksi, epäonnistunut yritys uuden kielioppisysteemin ujuttamiseksi kouluopetukseen:

Kielioppikomitean jäsen Ralf Saxén kirjoitti ruotsinkielisen äidinkielen oppikirjan uusien periaatteiden mukaisesti jo vuonna 1916 ja toisen heti vuonna 1917. Kirjat eivät kuitenkaan voittaneet suosiota. Arvostelujen (ks. Heikel 1918 ja Hortling 1920) perusteella kirjat eivät olleet kovin onnistuneita; yrittäessään yksinkertaistaa kielioppikomitean työtä Saxén onnistui monimutkaistamaan määritelmiä ja sekoittamaan kaksi järjestelmää. (Savijärvi ja Varteva 1997: 102.)

Ihka ensimmäinen sovellusyritys lienee kuitenkin ollut Saxénin laatima kirja *Finsk ordböjningslära* (1912, viides painos 1945), jonka esipuheessa tekijä ilmoittaa (s. iv) noudatetun kieliopillisen systeemin liittyvän »dels till Setälä's formlära, dels till det arbete, som utförts i den av senaten för några år sedan tillsatta s. k. grammatikkommittén, men som ännu inte slutförts och publicerats.» Komitean työn jäljet näkyvät muun muassa vartaloiden ja tunnusten käsittelyssä. *Finsk ordböjningslära* oli tarkoitettu ruotsinkielisten koulujen suomen kielen opetusta varten.

Vuonna 1916 ilmestyi Saxénin alaluokkia varten kirjoittama *Svensk språklära för skolans lägre klasser*, jonka esipuheessa kirjoittaja myös ilmoittaa yrittävänsä noudattaa kielioppikomitean kieliopillista tarkastelutapaa.⁴ Tämä on se kirja, joka Saxénilla siis oli ollut valmiina jo marraskuussa 1914. Julkaiseminen oli lykkääntynyt vuodella suhteessa Saxénin 8.11.1914 kirjeessä esittämiin toivomuksiin. Tämä kirja tuli kuitenkin laajaan käyttöön. Siitä otettiin toinen painos 1918, kolmastoista painos 1956 ja tästä vielä uusintapainos 1959. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että ensimmäinen versio Saxénista (1916) ilmestyi Svenska normallyceumin lukuvuoden 1915–1916 vuosikertomuksen liitteenä (ks. Rosenqvist 1916). Saxén ilmoittaa esipuheessa (1916 s. 3, päivätty 20. toukokuuta 1916) jo päättymässä olevan lukuvuoden aikana kokeilleensa uutta kieliopillista tarkastelutapaa opettaessaan äidinkielen (= ruotsin) kielioppia normaalilyseon klassisten kielten osaston toisella luokalla, jotta saataisiin käytännön kokemusta uuden järjestelmän soveltuvuudesta.

Saxénin ensimmäinen versio ruotsinkielisten koulujen yläluokille tarkoitettua ruotsin kielen kieliopista, *Modersmålet. Lärobok i svensk grammatik*, ilmestyi 1917. Kirja on todellinen harvinaisuus, koska edes Helsingin yliopiston kirjastossa ei ole siitä kappaletta.

⁴ Svenska normallyceumin kauden 1914–1939 historiikissa »Svenska normallyceum i Helsingfors 1914–1939» Saxénin opetuksesta todetaan (s. 30): »I sin undervisning införde han nya synpunkter och tillvägagångssätt, särskilt vid behandlingen av den svenska grammatiken».

ta. Sellainen löytyy ainakin Åbo Akademin ruotsin kielen laitoskirjastosta.⁵ Esipuheessa (päiväty 31.8.1917) Saxén kirjoittaa muun muassa näin:

Då jag nu ser mig i tillfälle att utgiva den lärobok i modersmålets grammatik, som jag utarbetat jämsides med mitt arbete inom den s.k. grammatikkommitén, sker det med delade känslor. Å ena sidan är det med tillfredsställelse jag lämnar mitt bidrag till lösande av den uppgift, som språkundervisningen förelagts genom grammatikkommitténs betänkande. Å andra sidan är jag mer än väl medveten om att resultatet ingalunda svarar mot den goda viljan. Då jag emellertid är övertygad om att en reformering av modersmålsgrammatiken bör gå i den av kommittén föreslagna riktningen, så kan jag ej tro annat, än att detta försök till grammatisk framställning av vårt språk enligt det nya systemet skall mottagas med intresse av alla för en sund modersmålsundervisning verkligt intresserade lärare. – Det i kommittébetänkandet föreslagna systemet har jag följt i allt väsentligt. (Saxén 1917: I.)

Saxén (1917) tosiaan noudattaa komitean suosituksia kaikessa oleellisessa eli kieliopin yleisessä jaottelussa sekä kieliopillisten kategorioiden määrittelemisessä ja käytössä. Ainoa merkittävä poikkeus lienee, että hän ei ota käyttöön erottelua *sanal/sane* (ruotsiksi *vokabellord*), vaan sana »ord» saa säilyttää molemmat arkimerkityksensä (lekseemi, sanamuoto).⁶

Modersmålet-kirjan samanniminen rinnakkaisversio ilmestyi 1919. Kannessa lukee »Parallellupplaga». Tämän kirjan esipuheessa (joka on päiväty 22.8.1919, siis melkein tarkalleen kaksi vuotta ensimmäisen version esipuheen päiväyksen jälkeen) Saxén kirjoittaa muun muassa näin:

Redan då jag utgav första upplagan av denna lärobok, umgicks jag med planen att samtidigt publicera en parallellupplaga enligt det gamla grammatiska systemet, ty jag insåg mer än väl, att det skulle ta sin rundliga tid innan något definitivt besked kunde fattas beträffande grammatikkommitténs betänkande. Huvudsaken med den första upplagan var att visa, huru det av kommittén rekommenderade systemet skulle taga sig ut i en fullständig lärobok. Allt fortfarande är jag övertygad om att en reformering av grammatikundervisningen bör gå i den riktning, som i betänkandet angivits, men då vi ännu ganska länge torde få vänta, innan någon erfarenhet om det nya systemet kan vinnas, har jag på uppmaning av några lärare beslutit att omarbota min lärobok, så att den redan nu kan komma till användning vid läroverk, där man ej velat eller vågat ta steget fullt ut. (Saxén 1919a: I.)

Suurin muutos on osittainen luopuminen konstituenttipohjaisesta lauseenjäsennyksestä ja palaaminen pääsanapohjaiseen. Saxén (1917) tarkoittaa siis subjektilla koko subjektiosaa, Saxén (1919a) vain subjektiosan pääsanaa. Saxén (1919a) säilytti kuitenkin muun muassa kieliopin perusjaotuksen ja monet uudet käsitteet kuten »subjunktio», »spesies» ja »intransitiiviobjekti».

Vuonna 1923 ilmestyi Ralf Saxénin ja Hannes Almarkin suomenkielisiä kouluja var-

⁵ Kiitän apulaisprofessori Marketta Sundmania siitä, että hän ystävällisesti toimitti tämän kappaleen käyttööni.

⁶ Tässä Saxén ilmeisesti menetteli viisaasti. Aarni Penttilä otti kielioppikomitean hengessä *sanal/sane*-distinktion *Suomen kielioppinsa* (1957) yhdeksi kulmakiveksi, mikä ei ollut eduksi kirjan syntaktisen kuvauksen selkeydelle.

ten laatima *Ruotsin kielioppi oppikouluja varten*, joka perustuu Saxéniin (1919a). Almark muokkasi kielioppiaineksen suomenkielisille kouluille sopivaksi. Kielioppikomitean työn peruja olivat muun muassa kieliopin yleisjaottelu sekä uusien kategorioiden »spesies» ja »intransitiiviobjekti» käyttö. Saxénin ja Almarkin (1923) toinen painos ilmestyi 1924 ja viides, tarkistettu painos 1946.

Aarni Penttilän *Suomen kieliopin* (1957) monet keskeiset ratkaisut nojautuvat kielioppikomitean ehdotuksiin, erityisesti kokonaisdispositio sekä sanojen ja saneiden systemaattinen erottaminen toisistaan.

Kaikkiaan havaitsemme siis liian yksioikoiseksi sen yleisen käsityksen, että kielioppikomitean työllä ei olisi ollut mitään käytännön merkitystä.⁷ Saxénin ruotsin kielen kielioppeja käytettiin laajalti ruotsinkielisten koulujen eri asteiden äidinkielen opetuksessa, ja eräissä suomenkielisissäkin kouluissa käytettiin ruotsin kielen opetuksessa Saxénin ja Almarkin kielioppia.

1924 Saxén julkaisi analyysin äidinkielen kieliopin opetuksen suhteesta sivistykseen. Siinä hän edelleen propagoi kielioppikomitean mietinnön keskeisten ajatusten puolesta

SAXÉNIN KIRJOJEN SYNNYTTÄMÄ KESKUSTELU

Ivar A. Heikel⁸ (1918) laati arvostelun Saxénista (1917). Arvio oli hyvin kielteinen: »— jag kan ej finna att det uppställda systemet språkvetenskapligt eller pedagogiskt skulle beteckna ett framsteg» (Heikel 1918: 105). Heikel oli tyytymätön erityisesti konstituenttipohjaisen jäsenyyksen käyttöön ottamiseseen, mutta oli eri mieltä Saxénin ja samalla kielioppikomitean useista muistakin perusratkaisuista ja koko lähestymistavasta, jota moititaan muun muassa abstraktisesta skematisoinnista ja liiallisesta loogis-filosofisuudesta.

Saxén (1918) vastasi Heikelin arvosteluun ja puolusti painokkaasti kielioppikomitean kannanottoja, erityisesti konstituenttipohjaista jäsenyyttä sekä uutta käsitystä objektin luonteesta. Tähän Heikel (1919: 93–94) vastasi käsitellen useita lauseenjäsenyyksen yksityiskohtia ja todeten olevansa tyytymättömin mietinnön ja Saxénin kirjojen uuteen terminologiaan:

Förf. [Saxén] vill påtvinga våra skolor en i flere fall ny och därtill ej sällan mycket litet lyckad terminologi som är främmande för vad som allmänt brukas i vetenskapliga arbeten och man finner i andra länders grammatiska läroböcker. Antag att man på historiens eller religionslärans områden företog sig någonting dylikt. Vilken förvirring i begreppen skulle ej åstadkommas! — Det är svårt att förstå att vårt lands skolor vore rätta platsen för genomförandet av en dylik reform av internationell bärvidd. (Heikel 1919: 93–94.)

⁷ Vrt. Heikkinen (1981: 139): »Vuoden 1915 kielioppikomitean mietinnön pohjalta tietyvästi ei ole oppikirjoja laadittu.» tai *Kieli ja sen kieliopit* (1994: 32): »Toisen kielioppikomitean työtä on pidetty suomalaisten kielitieteilijöiden piirissä merkittävänä ja hyvinkin modernina, joskin sen vaikutukset kieliopin kirjoittamiseen jäivät miltei olemattomiksi. — Harmillisinta vuoden 1915 mietinnön kohtalossa on kuitenkin se, että siinä painokkaasti perusteltua uutta lauseenjäsenyyttä ei missään kieliopissa otettu käyttöön.»

⁸ Ivar A. Heikel (1861–1952) oli Helsingin yliopiston pitkäaikainen kreikan kirjallisuuden professori (1888–1926) ja rehtori 1907–1911 sekä 1920–1922.

Lopuksi Heikel toteaa arvostavansa eräitä mietinnön selvityksistä, mutta uuden järjestelmän käyttöönotto Suomen kouluissa olisi »olämpligt och rentav skadligt». Saxén ei lan-
nistunut tästäkään, vaan laati vielä toisen seikkaperäisen vastineen. Siinä hän toisaalta otti
kantaa eräisiin lauseenjäsennyksen kiistanalaisiin yksityiskohtiin, toisaalta totesi, ettei
kansainvälisesti täysin yhteismitallisia kielitieteellisiä käsitteitä ole, ja jatkoi: »Vi få i våra
dagar se så mycket gammalt och kärt ramla omkull, att vi med jämnmod borde kunna finna
oss i, att se en del grammatiska fördomar småningom skatta åt förgängelsen» (Saxén 1919b:
173). Lisäksi hän paheksui Heikelin autoritaarista asennetta.

Ivar Hortling⁹ (1920) arvosteli kovin sanoin Saxénin kieliopin rinnakkaisversiota
(1919a) siitä, että kirjoittaja oli muuttanut eräitä kieliopillisia käsityksiään jopa kesken
kirjan painoprosessin, jolloin erityisesti attribuutin kuvaus tuli kärsineeksi epäjohdonmu-
kaisuudesta. Hortlingin mukaan Saxén oli jopa jäävi kirjoittamaan peruskielioppia komi-
teamietinnön periaatteiden pohjalta, ja toisaalta myös grammatikkona liian häilyvä ja
epäitsenäinen.

Hortlingin arvostelu päättyy sanoihin »Någon större praktisk användning torde dessa
läroböcker inte få». Saxénista (1917) ei toista painosta enää otettu. Mutta arvioidessaan
vuoden 1919 *Modersmålet*-kirjan rinnakkaispainoksen käyttöastetta niin Hortling kuin
Savijärvi ja Vartevakin ovat erehtyneet. Saxén (1919a) tuli nimittäin laajaan käyttöön
ruotsinkielisissä kouluissa. Kahdeksas rinnakkaispainos (8. parallellupplagan) ilmestyi
1954 ja siitä otettiin vielä uusintapainos 1958.

SETÄLÄN JA USCHAKOFFIN KIELIOPPIKIRJAT

Ensimmäinen Setälän tuotannosta löytämäni viittaus vuoden 1906 kielioppikomitean työ-
hön on vuonna 1907 *Suomen kielen lauseopin* kuudennen painoksen esipuheesta, jossa
todetaan muun muassa näin:

Kauan on ollut mieliaikeitani lyhyen, uusien järjestelmäperiaatteiden mukaan
toimitetun suomen kieliopin julkaiseminen, kieliopin, johon sisältyisi myös-
kin lyhyt esilläolevassa kirjassa käsiteltyjen asiain esitys. Tämän aikeen toteut-
taminen on monesta syystä lykkäytynyt, viimeksi sen vuoksi, että parailaan
työskentelee eräs hallituksen asettama komitea yhdenmukaisuuden aikaansaa-
miseksi kieliopillisen opetuksen terminologiassa, samalla suunnitellen melkoi-
sia muutoksia kieliopillisten asiain käsittelyyn yleensä. Näin ollen on mieles-
täni oikeinta, näiden suunnittelujen valmistumista odotellessa, jättää erinäis-
ten osittaistenkin muutosten tekeminen toistaiseksi, ja siitähän syystä esiintyy-
kin tämä 'Suomen kielen lauseopin' kuudes painos olennaisesti yhtäpitävänä
edeltäjänsä kanssa.

Jo lauseoppinsa viidennen painoksen esipuheessa (1901) Setälä ikään kuin kielioppiko-
mitean työtä ennakkoiden ilmoitti ajatustensa »kieliopin järjestelmästä yleensä» muuttu-
neen. Vuonna 1914 ilmestyneen kahdeksannen painoksen esipuheessa on uusi formulointi.
Setälä (1914, alkulause) ilmoittaa, että »todennäköisesti koko suomen kielioppi on lähei-

⁹ Ivar Hortling (1876–1946) oli Svenska lyceumin saksan ja ranskan opettaja 1900–1943. Jälkipolvet tuntevat
Hortlingin paremmin lintutieteilijänä. Hänen tunnetuin ornitologinen teoksensa on neliosainen *Ornitologisk
handbok* (1929–1931). Hortling väitteli tohtoriksi 1907 aiheesta »Studien über die ö-Verba im Altsächsischen».

sessä tulevaisuudessa uusittava». Lauseopin yhdeksännestä painoksesta (1919) alkaen esipuheessa todetaan, että kouluissa vielä tarvitaan vanhan järjestelmän mukaisia oppikirjoja, koska kielioppikomitean esittämän uuden järjestelmän kohtalo edelleen on ratkaisematon. Setälä (1919) sisälsi kuitenkin joukon kielioppikomitean mietinnöstä lainattuja termejä, näiden joukossa »virke».¹⁰

Lauseopin ruotsinkielisen version neljännessä painoksessa Setälä (1916a) toteaa, että kielioppikomitean ehdottamat muutokset toteutuessaan tulisivat ensiksi käyttöön ensimmäisellä luokalla, minkä takia muutoksia ei ole tehty kyseiseen kirjaan, joka on tarkoitettu ylimpiä luokkia varten.

Setälän *Suomen kieliopin* esipuheet ovat samantapaisia. Viidennen painoksen esipuheessa (1908) mainitaan jo, että kielioppikomitea aikoo »ehdoittaa melkoisia muutoksia kieliopin esitykseen, mutta [koska] sen työ monenlaisten esteiden vuoksi ei ole vielä valmistunut, en ole ryhtynyt tähänkään painokseen tekemään muuta kuin pieniä korjauksia». Seitsemännen painoksen alkulauseessa (1913) muutosten tekemättä jättäminen perustellaan näin: »Koska – – kielioppikomitean mietintö, joka ehdoittaa melkoisia muutoksia kieliopin esitykseen, on läheisessä tulevaisuudessa odotettavissa, olen säästänyt kirjan uudistamisen, kunnes saadaan tietää, tuleeko mainittu mietintö hyväksyttäväksi.» Kahdeksannesta painoksesta (1918) alkaen puhutaan uuden järjestelmän kohtalon ratkaisemattomuudesta, ja mainitaan ne (lähinnä terminologiset ja äänneoppiin liittyvät) kohdat, joissa Setälä kuitenkin on omaksunut mietinnön ehdotukset.

Kielioppikomitean kolmas jäsen Ivan Uschakoff laati *Deutsches Elementarbuch* -nimisen oppikirjan, joka ilmestyi 1911. Mielenkiintoista on todeta, että Uschakoff ei tässä kirjassa tai sen myöhemmissä painoksissa (2. painos 1918, 3. painos 1919, 7. eli viimeinen painos 1946) mainitse mitään kielioppikomitean työstä eikä itse pyri soveltamaan komitean ajatuksia.

MUUT KIELIOPPIKIRJAT

Muiden kielten kohdalla käsitys kielioppikomitean mietinnön vähäisistä heijastusvaikutuksista näyttää sen sijaan pitävän paikkansa.

Esimerkiksi Biesen (1934) englannin alkeiskirjan kielioppiosassa tai Biesen (1931) *Englannin kieliopissa* ei juurikaan havaitse merkkejä kielioppikomitean mietinnöstä, ja Biesen (1935) *Ruotsin kieliopin* esipuheessa todetaan nimenomaan (s. 2): »Uusien kieliopillisten nimityksien käytäntöön ottamisessa olen noudattanut suurta varovaisuutta. Tässä suhteessa kielioppini on eräitä muita [ilmeisesti Saxénin kirjoittamia] ruotsin kielioppeja pidätyvämpi». Ranskan kielen alkeiskirjassaan (1918) myöskään Solmu Nyström ei sovellu kielioppikomitean ajatuksia. Olen tutkinut monia muitakin 1910-luvulla ja myöhemmin ilmestyneitä englannin, ranskan ja saksan kielten opetuksessa käytettyjä kielioppeja ja yhdistettyjä teksti- ja kielioppikirjoja löytämättä ilmeisiä vaikutteita kielioppikomitean ehdotuksista.

¹⁰ Airila valittaa suomen kielen lauseoppinsa (1926) esipuheessa (s. 6), ettei ole katsonut voivansa uudistaa kieliopillista kuvaustaan vuoden 1915 mietinnön mukaiseksi, koska uudistusta ei ole toteutettu äidinkielen opetusta hallitsevassa Setälänkään lauseopissa. Kettunen (1934) ei mainitse komiteamietintöä ollenkaan eikä näy saaneen siitä mainittavia vaikutteita.

MIKSI MIETINTÖ HAUTAUTUI?

Miksi sitten mietinnöstä ei tullut sitä kaikkien koulussa opetettavien kielten kieliopin opetuksen yhteistä perustaa, joksi se oli tarkoitettu? Syitä oli useita. Tärkeä tekijä oli se hyvin kielteinen lausunto, jonka Kasvatusopillisen yhdistyksen asettama valiokunta mietinnöstä antoi (Lausunto 1915). Tässä oli ennen kaikkea kysymys klassisen kielioppiperinteen vastareaktiosta. Toiseksi usko yleisen kieliopin hyödyllisyyteen oli alkanut hiipua suoran kielenopetusmenetelmän voittaessa tilaa. Kolmanneksi sen ajan kielentutkijat suhtautuivat yllättävän välinpitämättömästi mietinnön uusiin ajatuksiin. Neljänneksi myös koulujen opettajat suhtautuivat varauksellisesti kielioppiopetuksen uudistamiseen. Viidenneksi kouluylivaltiohallituskin suhtautui kovin varovasti mietinnön uusiin ajatuksiin. Seuraavassa valotan näitä syitä tarkemmin yksitellen.

PERINTEISEN KIELIOPIN PUOLUSTAJIEN REAKTIO

Kasvatusopillisen yhdistyksen lausunnon (Lausunto 1915) perusajatukset ovat perinteisen, latinaan pohjaavan kielioppiperinteen puolustus ja sen kieltäminen, että mietinnön perusratkaisut olisivat käyttökelpoisia vieraiden kielten opetuksessa. Klassisen kielioppiperinteen edustajat olivat joutuneet puolustuskannalle jo 1800-luvun toisella puoliskolla, kun kotimaisten ja vieraiden kielten opettamisen tarve kasvoi erittäin nopeasti ja klassisten kielten asema vastaavasti alkoi heiketä. Kielioppikomitea sanoutui mietinnössään selväsanaisesti irti kielioppiperinteen termien korjausyrityksistä ja otti tavoitteekseen uuden kielioppijärjestelmän ja pitkälti uuden terminologiankin luomisen. Näinkin merkittävä uudistamisyritys ei voinut olla ajamatta perinteen puolustajia barrikadeille.

Täytyy huomata, että lausunnon kirjoittaneen valiokunnan neljästä jäsenestä kolme edusti klassisia kieliä: Adolf Streng (1852–1933), Helsingin normaalilyseon kielten yliopettaja 1891–1905, latinan ja kreikan yliopettaja 1906–1919, rehtori 1891–1908,¹¹ J. M. Granit (1869–1972), Svenska normallyceumin latinan ja kreikan yliopettaja 1913–1938, rehtori 1912, 1913, 1918–1938,¹² sekä H. F. Soveri (1863–1929), Suomalaisen normaalilyseon latinan ja kreikan lehtori 1893–1920, yliopettaja ja rehtori 1920–1929. Neljäs jäsen Victor Zilliacus oli Svenska normallyceumin venäjän kielen yliopettaja 1905–1918. Strengin vaikutusvalta oli valiokunnassa suurin, olihan hän ollut kielioppikomitean ensimmäinen puheenjohtaja lyhyen aikaa ennen kutsumistaan vuoden 1906 koulukomitean puheenjohtajaksi (Setälä tuli kielioppikomitean puheenjohtajaksi Strengin jälkeen).

Klassisia kieliä edusti kielioppikomiteassa Strengin eroamisen jälkeen vain Hjalmar Appelqvist, Svenska normallyceumin kielten yliopettaja 1901–1906 sekä latinan ja kreikan yliopettaja 1907–1911. Appelqvistin kuoleman jälkeen 1911 komitea ei enää katsonut tarvitsevansa uutta klassisten kielten asiantuntijaa, mistä myös eksplisiittisesti huomautetaan lopullisessa mietinnössä (ruotsinkielisessä versiossa s. 3). Vuosina 1911–1915 kielioppikomitean muodostivat siis kolmikko Setälä (fennisti ja fennougristi), Saxén (fennisti ja nordisti) sekä Ivan Uschakoff (germanisti ja romanisti). Vastakkainasetelma toi-

¹¹ Strengin 1905 julkaisema *Latinan kielioppi* oli laajassa käytössä, 7. painos ilmestyi 1958.

¹² Granit väitteli tohtoriksi 1892 (23 vuoden ikäisenä) aiheesta »De infinitivis et participiis in inscriptionibus dialectorum graecarum quaestiones syntacticae».

saalta klassisten ja uusien kielten, toisaalta latinan kielioppiperinteen ja uudempien lingvistikseen katsantojen välillä oli siten selvä, ja tämä näkyy myös Lausunnot (1915), joka on komitean työstä paljolti syrjässä olleiden klassikkojen ja perinteellisen kielioppijärjestelmän kannattajien reaktio mietintöön.

Samanlaisia painotuksia kuin Lausunnot (1915) on näkyvissä myös gresisti Heikelin (1918) arvostelussa Saxénin *Modersmåletin* ensimmäisestä versiosta. Vastineessaan tähän arvosteluun Saxén (1918: 282) nimenomaan toteaa klassikkojen torjuvan kannan mietinnöstä antamissaan lausunnoissa: »Särskilt representanterna för de klassiska språken – – intogo en i det stora hela avvisande hållning gentemot alla nyheter. Bland dem representerades den yttersta högra flygeln av professor I. A. Heikel. Genom sin enerverade ton utgjorde hans utlåtande en särskild kategori för sig.»

Useita lausuntoja (niiden joukossa Lausunto 1915) oli pyydetty ja saatu ennen komiteamietinnön julkistusta. Kaikki kotimaisia ja uusia kieliä edustavat lausunnonantajat (yhteensä viitisentoista), niin yhdistykset kuin yksityishenkilötkin, olivat kannattaneet mietinnön pääperiaatteita. Vain Lausunnot (1915) kirjoittanut valiokunta oli ottanut kielteisen kannan kaikkiin keskeisiin uudistusehdotuksiin. Kielioppikomitean mietinnön tulevaisuuden kannalta Lausunto (1915) oli kuitenkin vaarallinen kirjoittajien pedagogisen ja hallinnollisen arvovaltaisuuden takia, olihan Ivar A. Heikel Helsingin yliopiston entinen (1907–1911) ja tulevakin (1920–1922) rehtori. Setälä oivalsi tietenkin arvovaltaisen kritiikin vaarallisuuden ja kirjoitti perusteellisen, yleissävyltään melko pettyneen vastineen (Setälä 1916b).¹³

USKO YLEISEEN KIELIOPPIIN HIIPUI VUODEN 1915 JÄLKEEN

Toinen syy mietinnön syrjäytymiseen liittyy yleisen kieliopin ja viime kädessä kaikenlaisen kieliopin opetuksen aseman heikentymiseen koulujen kieltenopetuksessa noin vuoden 1915 jälkeen.

Yleinen kielioppi oli Port Royalin koulukunnan edelleen kehitelmä varhaisen 1800-luvun kielenopetuksen käytännön tarpeisiin. Yleisen kieliopin alkuperäiset, Silvestre de Sacyn kehittämät perusajatukset olivat, että latinan (ja ranskan) kielioppi ja sen kategoriat ovat ihmisjärjen luonnollisin heijastus, eräänlainen aidosti yleinen kielioppi, että kaikki ihmiset ajattelevat samalla lailla ja että siksi kaikkien kielten opettelussa on hyötyä yleisen kieliopin hallinnasta. Sanaluokilla on semanttis-notionaalinen perusta, morfologia käsittelee taivutuskategorioiden merkityksiä ja syntaksi on keskeisesti yhtä kuin sanojen ja fraasien looginen järjestys. Kuten olen toisaalla osoittanut (Karlsson 1997: 9, 48–50) yleisen kieliopin ajatukset olivat vahvasti esillä useissa Suomessakin 1800-luvun keskivaiheilla kirjoitetuissa kielioppikirjoissa. Yleisellä kieliopilla oli niin kannattajansa kuin vastustajansakin.

Molempien kielioppikomiteoiden (1885–, 1906–) työn tarkoituksena oli koulujen tarpeisiin soveltuvan yleisen kieliopillisen käsitejärjestelmän kehittäminen, sekä kielten yhtäläisyydet ja erot huomioon ottaen että lingvistisemmästä näkökulmasta kuin 1800-

¹³ Näin kirjoittaa Setälä (1916b s. 75): »Koska kuitenkin valiokunnan lausunto kuvastaa suurta arvovaltaa nauttivalla taholla vallitsevia mielipiteitä ja koska se kenties, jos se saapi jäädä ilman vastahuomautuksia, voi ratkaisevasti vaikuttaa mietinnön kohtaloon, luulen tarpeelliseksi, että asia tulee toiseltakin puolen valaistuksi.»

luvun alkupuolen vahvasti notionaalinen yleinen kielioppi oli hahmotettu.

Jo vuonna 1889 Uusfilologinen yhdistys oli lausunnossaan ottanut kriittisen kannan edellisvuonna ilmestyneeseen ensimmäisen kielioppikomitean mietintöön.¹⁴ Keskustelu aihepiiristä jatkui, ja koululaitoksen kieltenopetus oli jatkuvassa muutoksen tilassa. Kriittikki ja muutospaineet kohdistuivat erityisesti klassisten kielten ja niiden kieliopin perinnäisen opetuksen vahvaan asemaan. Uusfilologisen yhdistyksen kokouksessa 7.10.1899 professori Werner Söderhjelm alusti äidinkielen keskeisestä asemasta yleisen kieliopin eli kieliopin peruskäsitteiden opetuksessa. Kokouksen osanottajat olivat laajemminkin sitä mieltä, että kieliopin perusopetuksen tulisi tapahtua äidinkielen ja toisen kotimaisen kielen paremminkin kuin vieraiden kielten opetuksen yhteydessä erityisesti sellaisissa kouluissa, joissa ei opetettu latinaa ollenkaan. Söderhjelmin ehdotuksesta päätettiin lähettää kirje Suomen kasvatusopilliselle yhdistykselle, että se ottaisi tämän kysymyksen ohjelmaansa.¹⁵

Jo Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen kokouksessa 8.12.1899 keskusteltiin yleisen kieliopin suhteesta äidinkielen ja uusien kielten opetukseen. Axel Wallensköld alusti keskustelun, johon pitkällä puheenvuoroilla ottivat osaa muun muassa Ralf Saxén, Ivar Heikel, Uno Lindelöf ja Artur Sieberg.¹⁶ Keskustelun jälkeen hyväksyttiin seuraava ponsi: »Kunskapen i s. k. allmän grammatik bör framgå som resultatet af lärarnes i moderna språk samarbete, hvarjämte åt undervisningen i modersmålet för samma ändamål bör tillerkännas synnerlig betydelse.»

Keskustelu yleisen kieliopin hyödyistä ja luonteesta jatkui. Esimerkiksi Axel Rosendahl (1902, 1903) suhtautui hyvin kriittisesti yleiseen kielioppiin, jonka olettamista hän piti vanhana erehdyksenä. Hänen mielestään pitäisi ensin opetella äidinkielen kielioppi sellaisenaan.

Kun Uusfilologinen yhdistys järjesti ensimmäisen valtakunnallisen uusien kielten opettajien neuvottelutapaamisen 11.–13.1.1909 Helsingissä nimellä »Neuphilologenversammlung», ensimmäisenä keskustelun aiheena yhdeksästä oli »Allgemeine Grammatik beim Unterricht in der Muttersprache und in den Fremdsprachen an den Reallehranstalten», siis täsmälleen sama aihe, josta yhdistys oli kokouksessaan keskustellut jo syksyllä 1899. Tällä välin kielioppikomitea oli jo asetettu. Myös äidinkielen opettajia oli kutsuttu ottamaan osaa vuoden 1909 neuvotteluun, jonka alustajina olivat yliopettajat Hagfors ja Saxén. Neuphilologische Mitteilungenissa (1909: 1–12) julkaistiin seikkaperäinen tiivistelmä päivien keskusteluista. Molempien alustajien mielestä yleinen kielioppi »on olemassa», äidinkielen rooli sen opetuksessa keskeinen, ja käytännön ratkaisuna yhteistyö eri kielten opettajien välillä välttämätön. Saxén painotti erityisesti, ettei äidinkielen kieliopin opetusta voi redusoida vieraiden kielten kieliopin opettamisen apuneuvoksi. Keskustelijoista vain pari asettui vastustamaan yleistä kielioppia (muun muassa Axel Rosendahl ja Valfrid Vasenius¹⁷). Lopuksi kokous asetti komitean tekemään konkreettisen ehdotuksen (yleisen) kieliopin opettamisesta. Komiteaan kuuluivat H. Andersin, E. Hagfors, I. Hall-

¹⁴ Ks. tarkemmin Koskinen (1988: 62). Tähän mietintöön sisältyi useiden kielten mallikieliopit.

¹⁵ Ks. tarkemmin Neuphilologische Mitteilungen 1899, 5/6 s. 14–15.

¹⁶ Perusteellinen selostus keskustelusta julkaistiin Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa 37, 1900 s. 150–160.

¹⁷ Kokous hyväksyi Valfrid Vaseniuksen ponnin, jonka mukaan koulun tehtävänä ei ole kouluttaa pelkästään kielentutkijoita vaan myös kansalaisia.

stén, A. Rosendahl, R. Saxén, A. Sieberg, B. Sjöros ja I. Uschakoff. Komitea jakaantui suomen- ja ruotsinkielisiä kouluja edustaviin jaostoihin.

Komitean seikkaperäinen ehdotus julkaistiin vuonna 1910 useiden koulujen lukuvuoden 1909–1910 vuosikertomusten liitteenä, esimerkiksi ruotsinkielisenä Svenska normal-lyceumin vuosikertomuksessa nimellä »Om undervisningen i s. k. allmän grammatik. Kommittéförslag». Luokkakohtaisesti ja kielittäin ehdotetaan, mitä kieliopin ilmiöitä pitäisi kulloinkin opettaa, äidinkielen kieliopin muodostaessa perustan. Uusfilologinen yhdistys keskusteli 22.10.1910 perusteellisesti komitean ehdotuksesta ja päätti suositella kieltenopettajille sen noudattamista.¹⁸

Tämän pitkään vilkkaana jatkuneen keskustelun jälkeen kiinnostus yleiseen kielioppiin alkoi kuitenkin lopullisesti hiipua. Irina Koskinen on väitöskirjassaan (1988 s. 60–75) tehnyt selkoa tähän vaikuttaneista yleisistä tekijöistä. Erityisesti haluaisin tähdentää vieraiden kielten opetusmetodiikan uudistumista 1880-luvulta alkaen. Wilhelm Viëtor, Marburgin yliopiston englantilaisen filologian professori, julkaisi 1882 salanimellä Quousque tandem? kuuluisan lentokirjasensa »Der Sprachunterricht muss umkehren». Kielenopetuksen uudistamiseksi Viëtor ajoi ns. reformimetodia, jonka yksi myöhempi kehityslinja on suora eli luonnonmenetelmä. Reformistit halusivat luopua ylenmääräisestä kieliopin tankkauksesta sekä muodollisista harjoituksista. Tilalle toivottiin käytännön produktiivisia kielentaitoja, kokonaisten tekstien analysointia, käännöstehtävien vähentämistä, kulttuurin ja maantuntemuksen lisäämistä, vieraan kielen (eikä äidinkielen) käyttöä opetustilanteessa ym.

Jo vuoden 1909 filologiapäivillä pääosa ohjelmasta oli kuitenkin muuta kuin kieliopin luonteen pohdiskelua. Päivillä »vyörytettiin koko reformiliikkeen rikas ohjelma osanottajien kuultavaksi», kirjoittaa Ilvonen (1949: 34), ja jatkaa: »Se tuntui varmaan kuin sadulta sellaisesta, joka ei reformikirjallisuuden kautta ollut siihen aikaisemmin tutustunut.» Suurtakaan kiinnostusta kieliopin uudelleen hahmottamiseen ei siis enää voinut odottaa vieraiden kielten pedagogeilta. Kuten Koskinen (1988) osoittaa, vastaavanlainen kehitys oli meneillään myös äidinkielen puolella kirjallisuuden, puheilmaisuuden ym. hyväksi. Iisalo (1984: 136) on Suomen oppikoulujen opetussuunnitelmia 1890–1920 käsittelevässä tutkimuksessaan todennut, että vuoden 1916 uusissa oppiennätyksissä¹⁹ ja opetusopillisissa ohjeissa on korostuksia, jotka selvästi osoittavat käsitysten kielenopetuksesta muuttuneen. Kieliopin kulta-aika kouluopetuksessa oli auttamatta ohi, niin kuin oli myös koko uushumanistisen opetusopin.

KIELENTUTKIJAT EIVÄT KIINNOSTUNEET

On hämmästyttävää todeta, että kielioppikomitean mietintöä ei koskaan arvosteltu tai esitelty Virittäjässä, vaikka Kotikielen seura toimittikin lausuntonsa mietinnöstä komitealle syksyllä 1915. Syitä tähän arvelen löytyvän kaksi. Toisaalta mietintö, niin lingvistisesti syvällinen kuin se olikin, hahmotettiin kielentutkijoiden piirissä lähinnä kielipedagogiseksi, ei varsinaisessa mielessä kielitieteelliseksi. (Ironista on, että opettajat taas hylkäsi-

¹⁸ Ks. tarkemmin Neuphilologische Mitteilungen 1910, 5/6 s. 191–193.

¹⁹ Äidinkielen osuudet olivat laatineet yliopettajat A. V. Koskimies ja Ralf Saxén. Viimeksi mainittu oli siis monessa mukana.

vät mietinnön, koska he mielsivät sen liian teoreettiseksi, vrt. jäljempänä.) Vielä tärkeämpi syy on se, että syntaksi ja kielen teoria eivät liiemmälti kiinnostaneet tuon ajan (muita) fennistejä. Kun silmäilee Virittäjän sisältöä 1915–1925, ei löydy ainoatakaan artikkelia, joka tieteellisesti käsittelee syntaktista aihetta (tässä en ota huomioon oikeakielisyysosastoa). Tuon ajan lingvistiset muotiaiheet olivat äännehistoria, leksikologia ja lainasanatutkimus. Kielioppikomitea oli edellä aikaansa ja koki monen muun huomattavan edelläkävijän kohtalon — ohittamisen ja vaientamisen.

Kolmas syy saattoi olla monien senaikaisten fennistien kunnioittava, muodollinen tai jopa pelonsekainen suhtautuminen Setälään. Kuuluihan Setälä maan poliittisten johtajien sisäpiiriin, ja toisaalta hänen luonteensa kielteisiä piirteitä olivat äkkijyrkkyys ja pitkävihaisuus.

E. A. Saarimaa arvosteli kuitenkin mietinnön Valvojassa 1916. Saarimaa pitää kielioppiluonnosta »itsenäisyydessään ja ankarassa tieteellisessä yhtenäisyydessään» perin mielenkiintoisena, ja huomattavimpana teoksena, mitä Suomessa oli siihen saakka »kielenopetuksen alalla» ilmestynyt. Mietinnön perusteluista Saarimaa kirjoittaa (1916: 202), että ne »edustavat varsin huomattavaa saavutusta meikäläisen köyhän kielifilosofisen kirjallisuuden alalla ja herättävät varmaan huomiota kielimiesten piirissä missä tahansa. Niin paljon on niissä terävää kritiikkiä ja yleiskielitieteellisten kysymysten itsenäistä, teoreettista selvittelyä. Jokaisen kielenopettajan pitäisi niihin tutustua ja niistä suorastaan nauttia.»

Saarimaan arvio on ainoa tiedossani oleva kielentutkijan laatima myönteinen julkinen aikalaisarvio mietinnöstä. Helsingin suomalaisen normaalilyseon äidinkielen lehtori Konr. Westergren esitteli mietinnön aikakauslehdessä *Kasvatus ja Koulu* (1915–1916).

Myöskään Neuphilologische Mitteilungenissa mietintöä ei varsinaisesti tieteellisessä mielessä arvosteltu (mihin osaltaan saattoi vaikuttaa sekin, ettei Neuphilologische Mitteilungen ilmestynyt ollenkaan vuonna 1916 sotasensuurin määräysten takia). Uusfilologisessa yhdistyksessä oli kuitenkin vuosikymmeniä vilkkaasti keskusteltu vieraiden kielten käytännön kielenopetuksen tarpeista ja järjestelyistä, ja tästä näkökulmasta mietintöä kyllä käsiteltiin perusteellisesti. Uusfilologisen yhdistyksen pöytäkirjojen avulla mietinnön käsittelyä pystyy helposti seuraamaan. Yhdistyksen kokouksessa 24.4.1915 puheenjohtaja ilmoitti, että kielioppikomitea oli pyytänyt yhdistykseltä lausunnon mietintöluonnoksesta. Svenska språkläroforeningens oli puheenjohtajansa Ralf Saxénin kautta pyytänyt saada osallistua keskusteluun. Tässä kokouksessa käytiin läpi mietinnön 29 ensimmäistä pykälää, puheenvuoroja käytettiin toistakymmentä.²⁰ Käsittelyä jatkettiin vielä kokouksissa 2.10. ja 23.10.1915, jälkimmäiseen osallistui komitea kokonaisuudessaan eli Setälä, Saxén ja Uschakoff (NM 7/8 1915 s. 209–210). Marraskuussa 1918 yhdistys keskusteli mietinnön soveltamisesta vieraiden kielten opetukseen Ralf Saxénin alustuksen pohjalta. Axel Wallensköld ilmoitti olevansa periaatteessa mietinnön kannalla, mutta uuden terminologian käyttöönotto olisi vieraisissa kielissä epämuikavaa (NM 1 1919 s. 51–52) — sama huomautus siis jonka Ivar Heikelkin oli esittänyt.

Myöhemmin mietintöön on ajoittain viitattu. Airila (1929) toteaa muun muassa, että kieliopin kirjan laatijan on määrättävä kantansa komitean uudistusehdotuksiin. Hänkin näkee Heikelin ja Wallensköldin tavoin osan uusista termeistä koulukieliopin kannalta

²⁰ Ks. tarkemmin Neuphilologische Mitteilungen 1915, 5/6 s. 152–153.

turhina, mutta pitää sen sijaan konstituenttipohjaisen lauseenjäsennyksen herättämää vastustusta aiheettomana. Penttilä (1929) käsittelee perusteellisesti komitean ehdottamaa *sana/sane* -distinktiota. Viime vuosikymmeninä mietinnön korkeasta lingvistisestä tasosta on usein annettu kiittäviä lausuntoja (esimerkiksi Siro 1980 s. 13–14).

Mietinnön perusteluosa (s. 64–152) oli muutamia vuosia Helsingin yliopiston suomen kielen tutkintovaatimuksissa (ilmeisesti noin vuodesta 1925, vrt. Penttilä 1929: 39). Kaudelta 1915–1930 vain vuoden 1928 vaatimukset ovat tallella Helsingin yliopiston arkistossa, ja osoittautuu, että mietinnön kyseinen kohta oli cum laude approbaturin vaatimuksissa kohdassa »Yleinen kielitiede» Sandfeld-Jensenin kirjan *Die Sprachwissenschaft* ohessa.²¹ Vuoden 1931 vaatimuksista mietintö oli jo poistettu.

KIELTENOPETTAJAT OLIVAT VARAUKSELLISIA

Mietinnön jättämisen jälkeen joulukuussa 1915 kirkollistoimituskunta pyysi heti kouluylivaltuutukselta mietinnöstä lausunnon. Kouluylivaltuus puolestaan ilmoitti 28.1.1916 päivätyssä kirjeessään kirkollistoimituskunnalle, että se »katsoo tarpeelliseksi ennen tämän lausunnon antamista saada kuulla oppikoulujen kieliopettajien mielipiteitä mainitusta mietinnöstä» (Kirkollistoimikunnan kirjediaari 62/5/5 saap. 6.2.1916). Maassa oli suomenkielisiä oppikouluja 105 ja ruotsinkielisiä 44 ja näissä kieltenopettajia yleensä koulua kohti seitsemän. Koska mietinnöstä oli painettu 2 400 suomenkielistä ja 1 200 ruotsinkielistä kappaletta, joista ylivaltuus oli saanut 400 + 200, se ilmoitti tarvitsevänsä lausuntokierrosta varten vielä 300 + 100 mietinnön kappaletta.

23.2.1916 kouluylivaltuus toimitti mietinnön kappaleet kouluihin ja pyysi kiertokirjeellä (nro 285) kaikilta noin 150 alkeis-, tyttö- ja oppikouluilta 1.6.1916 mennessä lausunnot mietinnöstä, »varsinkin siitä, onko ja missä määrin mietinnössä esitetty kieliopin järjestelmä sovellettavissa maan oppikouluissa». Mietinnön ajatukset levisivät siis heti kielenopetuksen kentälle.

Koulujen lausunnot (Kouluylivaltuutuksen oppikouluosaston kirjediaari 5.1.1916) ovat mielenkiintoista luettavaa ja vaikuttava todiste silloisten kieltenopettajien korkeasta tasosta. Mietintö oli luettu tarkkaan jokseenkin kaikissa kouluissa ja useat lausunnot ovat monisivuisia, täsmällisiä analyyskejä mietinnön ehdotuksista ja niiden odotettavissa olevista vaikutuksista. Eräät koulut suhtautuivat varauksettoman myönteisesti mietinnön ehdotuksiin, esimerkiksi Lappeenrannan Suomalainen Yhteiskoulu, Kouvolan Suomalainen Yhteiskoulu, Toijalan Yhteiskoulu, Pargas svenska samskola sekä Svenska lyceum i Åbo.

Mutta suuri enemmistö kouluista oli kriittisiä. Haminan Suomalaisen Yhteiskoulun mielestä mietintö »on melkein mahdoton saada siihen muotoon että lapset sitä tajuavat», Turun suomalaisten jatkoluokkien mukaan mietintö oli »enemmän tieteellinen kuin pedagoginen», Kotka svenska samskola katsoi mietinnön olevan niin teoreettinen, ettei sen käytännön seurauksista voida lausua mitään ja niin edelleen. Helsingin suomalaisen normaalilyseon opettajat kiittivät mietinnön tieteellistä puolta, mutta suhtautuivat kriittisesti sen käytännön toteutusmahdollisuuksiin (tarkemmin Koskinen 1988: 63). Svenska nor-

²¹ Ennen vuotta 1928 oli ilmeisesti toisin. Saarimaa (1928: 338) kirjoittaa nimittäin äidinkielen kieliopin opetusta käsitellessään näin: »Esimerkiksi kielioppikomitean mietintö, jonka pitäisi esiintyä jo approbatur-arvosanas-
sa avaamassa silmiä ja herättämässä ajatuksia, sisältyy vasta laudaturiin.»

mallyceumin opettajat ottivat vielä kriittisemmän kannan:

Språklärarna vid Svenska normallyceum ha i sitt svar till skolöverstyrelsen ställt sig på den ståndpunkten, att det icke är möjligt att utan praktiska försök fälla ett giltigt omdöme om kommitténs betänkande, vilket är uppbyggt på ett grammatiskt system, som i många avseenden grundväsentligt skiljer sig från det hos oss hävdvunna. Det vore olyckligt om principerna för detta betänkande utan att deras hållbarhet i praktisk undervisning prövats, skulle överhettligt fastställas, liksom det å andra sidan vore beklagligt om ur kommitténs betänkande, bakom vilket så många års arbete och studier ligga, icke skulle tillgodogöras allt, som kunde vara språkundervisningen till gagn. Språklärarna ha sålunda, utan att f. n. anse sig kunna skrida till samfällid detaljgranskning av grammatikkommitténs betänkande, beslutit avstyrka att betänkandet redan nu skulle i någon form officiellt fastställas såsom normgivande för språkundervisningen och sålunda för en lång framtid binda läroboksförfattare och lärare. Vidare hava de beslutit såsom ett önskemål uttala, att förrän något definitivt beslut fattas i fråga om grammatikkommitténs betänkande, tillfälle måtte beredas till vinnande av erfarenhet angående användbarheten av den terminologi och det grammatiska system, som av kommittén föreslagits, vid undervisningen både i modersmålet och i övriga språk, varvid såsom stöd för denna undervisning skulle tjäna en enligt kommitténs betänkande utarbetad grammatik²² i modersmålet. (Rosenqvist 1916: 5–6.)

Kaikkiaan koulujen kritiikki oli hyvin perusteltua ja opettajien enemmistön varauksellisuus ymmärrettävää. Ei voi kieltää, että kielioppikomitea oli suorittanut tehtävänsä paljon teoreettisemmin kuin tehtäväksiänto edellytti. Koulujen lausunnot oli kouluylhallituksessa luettu tarkkaan, mistä todisteena on se, että lausuntojen kovinta kritiikkiä sisältävät kohdat on viivattu marginaaliin.

Lausuntopalaute oli voittopuolisesti terveen kriittistä. Mutta Saxén (1918: 283) kertoo toisenlaisistakin kokemuksista: »Jag har sammanträffat med lärare, som energiskt opponerat sig mot betänkandets förslag utan att ha läst förslaget och dess motivering — även i offentligheten ha sådana 'åsikter' publicerats.»

Oli mietinnöllä opettajienkin joukossa muutama julkinen puolestapuhuja. Edellä mainittu Ivar Hortling kirjoitti mietinnön periaatteista myönteisen arvion Hufvudstadsbladetiin huhtikuussa 1916 (Hortling 1916). Hortlingin mukaan mietintö sisältää osaksi nerokkaita ehdotuksia kieliopin opetuksen yksinkertaistamiseksi. Hän jatkaa: »Jag måste beteckna hvarje försök att bestrida denna sanning som ett uslag af antingen starkt färgad konservatism eller bristande vilja eller förmåga att arbeta sig in uti det nya systemet». Kuten myöhemmin nähdään, Hortling yritti jo keväällä 1916 ryhtyä opettamaan uusien periaatteiden mukaisesti Svenska lyceumissa Helsingissä, mutta yritys kariutui opettajakollegojen ja kouluylhallituksen vastustukseen. Hortling kannatti mietinnön periaatteita, mutta piti silti arvostelussaan (1920) Saxénin kirjaa (1919a) näiden periaatteiden epäonnistuneena sovelluksena.

Vuonna 1922 järjestettiin kesäkurssit ruotsinkielisille äidinkielenopettajille Porvoossa. Tällöin osanottajat olivat Saxénin (1923: 12) mukaan ilmaisseet tyytyväisyytensä niistä uudistuspyrkimyksistä, jotka oli toteutettu *Modersmålet*-kirjan rinnakkaispainoksessa (Saxén 1919a).

²² Saxén (1917) on vastaus sitaatin lopussa esitettyyn toivomukseen uuden kokeilukieliopin tekemisestä.

Kouluylhallituksen oma varovaisuus ilmeni muillakin tavoin.

Ensiksikin ylijohdaja Y. K. Yrjö-Koskinen suhtautui penseästi useisiin uudistusehdotuksiin. Yhtenä osoituksena tästä on se, että kun vuoden 1906 tärkeän koulukomitean mietinnössään 1908 esittämät näkemykset latinan opetuksesta poikkesivat Yrjö-Koskinen omista käsityksistä, kouluylhallitus ei ottanut ehdotusta käsiteltäväkseen (Iisalo 1984: 46).

Valaiseva on myös Ivar Hortlingin tapaus. Svenska lyceumin kielten opettajat olivat kouluylhallituksen ohjeiden mukaisesti syyslukukaudella 1915 keskustelleet yleisen kielioopin opetuksen järjestelyistä ja tällöin tehneet kolme kohtaa sisältävän päätöksen: terminologian ja käsitteistön määritelmien osalta tukeuduttaisiin Elis Lagerbladin kirjaan *Svensk språklära*²³ (ensimmäinen painos vuodelta 1892), opettajien pitäisi tiedottaa toisilleen tässä kirjassa havaitsemistaan epätydyttävyyksistä, ja opetetuista yleisen kielioopin käsitteistä pitäisi tiedottaa merkitsemällä tietoja opettajainhuoneessa olevaan taulukoon.

Koulun saksan ja ranskan kielen nuorempi lehtori Ivar Hortling ei kuitenkaan halunnut alistua kollegion päätökseen, vaan halusi opetuksessaan kokeilla eräitä uusia termejä, joita kielioppikomitea oli ehdottanut. Tätä taas koulun rehtori K. Sev. Ahonius ei hyväksynyt. Ahonius kanteli kouluylhallitukselle siitä, että Hortling ei alistunut opetuksessaan noudattamaan sovittua vanhaa, Lagerbladin kirjan kielioppijärjestelmää. Rehtori valitti, että Hortlingin uusien termien kokeilu helposti voisi johtaa epäjärjestykseen opetuksessa. Päätöksessään 4.2.1916 kouluylhallitus omaksui kannan, että Svenska lyceumin opettajakollegion päätökset olivat omiaan edistämään yleisen kielioopin käsitteiden opettamista yhtenäisellä tavalla, ja vaati kaikkia opettajia noudattamaan tehtyjä päätöksiä, kunnes opettajat olisivat sopineet toisenlaisesta menettelystä tai asiasta muuten olisi toisin säädetty.

Hortling ei tyytynyt tähänkään päätökseen, joka pakotti hänet takaisin ruotuun. Hän valitti kirkollistoimikunnalle kouluylhallituksen päätöksestä. Kirkollistoimikunta hylkäsi kuitenkin 17.5.1916 Hortlingin valituksen, perusteluna se, ettei kouluylhallitus ollut ylittänyt toimivaltaansa (Kirkollistoimikunnan päätöskonseptit 17.5.1916). 30.5.1916 päätös merkittiin tiedoksi oppikouluosaston kokouksessa ja lähetettiin asianosaisille tiedoksi.

1917 Hortling anoi kouluylhallitukselta lupaa käyttää laatimaansa kirjaa *Tysk grammatik* (1912) viidennen luokan opetuksessaan. Lupaa oman kirjansa käyttämiseen Hortling ei kuitenkaan saanut. Kouluylhallituksen perustelut (7.9.1917) olivat, ettei kirjaa oppikouluissa käytetä laajemmalti ja ettei se ole ratkaisevasti parempi kuin muut vastaavat kirjat.

Saxén sai ehdollisen käyttöluvan ala-asteen kielioпилleen (1916) 8.9.1916 ja *Modersmålet*-kirjalle (1919a) 18.12.1919. Ehdollisen käyttöluvan mukaan kouluylhallitus saattoi myöntää käyttöluvan yksittäiselle opettajalle perustellun anomuksen ja tapauskohtai-

²³ Lagerbladin kielioopin esipuheessa ilmoitetaan, että kirja liittyy melko läheisesti vuoden 1885 kielioppikomitean mietinnön (1888) ruotsin kielen kielioopin luonnokseen. Tässä pyrittiin jo eri kieliä kuvaavien kieliooppikirjojen rakenteelliseen samanlaisuuteen ja yhdenmukaiseen terminologiaan.

sen harkinnan jälkeen. Ala-asteen kieliopin (Saxén 1916) painattamista kouluylhallitus jopa tuki 300 markan suuruisella avustuksella.

LOPUKSI

Kuten edellä nähtiin, lausuntokierrosten palaute, erityisesti opettajien keväällä 1916 ja Kasvatusopillisen yhdistyksen syksyllä 1915 antama, oli kriittistä ja kielteistäkin ja olisi huomioon otettuna vähintäänkin johtanut vuosia kestävään kokeilutyöhön. Tähän ei ryhdytty. En ole pystynyt jäljittämään lausuntojen mahdollista virallista käsittelyä kouluylhallituksessa kesäkuun 1916 jälkeen. Kouluylhallitus ei lopulta lähettänyt kirkollistomikunnalle sen pyytämää lausuntoa kielioppikomitean mietinnöstä.

Toisin kuin yleisesti luullaan, kielioppikomitean työ sai kuitenkin virallisen päätöksen 25 vuotta myöhemmin, muutama kuukausi ennen jatkosodan alkamista. Maaliskuun 20. päivänä 1941 asia tuli nimittäin virallisesti esille kouluylhallituksen oppikouluosaston istunnossa. Esittelijänä oli vuonna 1940 kouluneuvokseksi nimitetty Martti Adolf Jakobsson, tunnettu muun muassa Emil Öhmannin kanssa laatimastaan kirjasta *Saksan kielioppi* (1938). Pöytäkirjan 1 § viittaa kirkollistomikunnan läheteeseen 18.12.1915, »joka koskee yhtenäisyyden ja yhdenmukaisuuden aikaansaamista kieliopin opetuksessa». Vuoden 1941 päätösteksti on karu: »Ei enää anna aihetta toimenpiteisiin.» (Kouluylhallituksen oppikouluosaston esityslistapöytäkirjat 20.3.1941.) Pöytäkirjassa ei mainita tausta-aineistoa eikä syitä siihen, miksi asia näin pitkän tauon jälkeen tuli uudestaan esille. Kenties virasto vain halusi muodollisesti päättää hallinnollisesti avoinna olevan asian. Mahdollista on myös, että asia nousi esille siksi, että vasta 1940-luvun alussa ryhdyttiin muuttamaan vuosien 1917 ja 1918 väliaikaisia opetussuunnitelmia, joista käytännössä oli tullut melkein pysyvät (Autio 1986 : 94).

Ralf Saxén siirtyi kouluhallitukseen kouluneuvokseksi 1918 ja sen ruotsinkielisen osaston päälliköksi 1926. Setälä puolestaan nousi 26.3.1917 ja 26.11.1918 väliseksi ajaksi kirkollisasiain toimituskunnan päälliköksi ja itsenäisyysseenaatin kirkollispäälliköksi, siis opetusministeriksi, samaan virkaan jossa Genetz ja Donnerkin olivat olleet. Setälä oli hyvin toimelias opetusministerinä ja uudisti muun muassa kouluhallituksen rakennetta ja kirkon keskushallintoa. Setälä nautti ministerinäkin suurta arvontoa, alaisilleen hän oli »Nestori Suuri» (Autio 1986: 32). Sekä Saxénilla että erityisesti Setälällä olisi siten ollut erinomaiset hallinnolliset mahdollisuudet ylhäältäpäin yrittää vaikuttaa kielioppikomitean mietinnön toteutumiseen. Tällaista he eivät ilmeisesti kuitenkaan yrittäneet.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Kirkollistomikunnan arkistot.
Kouluylhallituksen arkistot.
Uusfilologisen yhdistyksen pöytäkirjat.
Valtionarkisto.

LÄHTEET

- AIRILA, MARTTI 1926: Suomenkielen lauseoppi oppikoulujen ja seminaarien tarpeeksi. WSOY, Porvoo.
- 1929: Äidinkielen kieliopin oppikirja. – Virittäjä 33 s. 33–39.
- ALMARK, HANNES – SAXÉN, RALF 1923: Ruotsin kielioppi oppikouluja varten. Otava, Helsinki.
- AUTIO, VELI-MATTI 1986: Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917–1944. Opetusministeriön historia 4. Pieksämäki.
- BIESE, Y. M. 1931: Lyhyt englannin kielioppi. WSOY, Porvoo.
- 1934: Englanninkielen alkeiskirja ja lukemisto. WSOY, Porvoo.
- 1935: Ruotsin kielioppi. WSOY, Porvoo.
- HEIKEL, I. A. 1918: En ny lärobok enligt grammatikkommitténs principer. – Suomen kasvatustieteiden yhdistyksen aikakauskirja 55 s. 96–106.
- 1919: Yttermera om vår nyaste Svenska språklära. – Suomen kasvatustieteiden yhdistyksen aikakauskirja 56 s. 91–96.
- HEIKKINEN, LIISA 1981: Suomenkielisen suomen kielen oppikirjan synty ja kehittyminen 1880-luvulla. Folia Fennistica & Linguistica. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 4. Tampere.
- HORTLING, IVAR 1912: Tysk grammatik. Aktiebolaget Lilius & Hertzberg, Helsingfors.
- 1916: Grammatikkommitténs betänkande. Hufvudstadsbladet 8.4.1916.
- 1920: Grammatikkommitténs betänkande och doktor Ralf Saxéns läroböcker. – Suomen kasvatustieteiden yhdistyksen aikakauskirja 57 s. 165–171.
- IISALO, TAIMO 1984: Suomen oppikoulun opetussuunnitelma vuosina 1890–1920. Tutkielma opetuksesta vallinneista käsityksistä ja niiden muutoksista. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:100. Tutkimuksia. Turku.
- ILVONEN, EERO 1949: Uusien kielten opetusmenetelmät ja niiden käytännöllinen soveltaminen. – Beilage zu Neuphilologische Mitteilungen. Bericht über die Neuphilologentage zu Helsinki vom 3. bis 5. Januar 1949 s. 28–40. Neuphilologischer Verein, Helsinki.
- KARLSSON, FRED 1997: Yleinen kielitiede Suomessa kautta aikojen. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Helsinki.
- KETTUNEN, LAURI 1934: Suomen kielioppi oppikouluille ja seminaareille. WSOY, Porvoo.
- Kieli ja sen kieliopit 1994. Kieli ja sen kieliopit: opetuksen suuntaviivoja. Opetusministeriö & Painatuskeskus, Helsinki.
- KOSKINEN, IRINA 1988: Hyvästit kieliopille. Äidinkielen kielioppi suomenkielisessä oppikoulussa ja kansakoulussa vuoden 1843 koulujärjestyksestä peruskoulu-uudistukseen. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 67. Helsinki.
- LAGERBLAD, ELIS 1893: Svensk Språklära för lyceer. K. E. Holm, Helsingfors.
- Lausunto 1915: Lausunto jonka Kasvatustieteiden Yhdistykselle antoi sen lokakuun 2 päivänä 1915 kielioppikomitean mietintöä tarkastamaan asettama valiokunta. – Suomen kasvatustieteiden yhdistyksen aikakauskirja 52 s. 453–463.
- Mietintö 1915 = Kommittébetänkande N:o 6.
- NM = Neuphilologische Mitteilungen.

- NYSTRÖM, SOLMU 1918: Ranskankielen alkeiskirja I. WSOY, Porvoo.
- PENTTILÄ, AARNI 1929: Käsitteistä sana ja sane (vaihe). – Virittäjä 33 s. 39–47.
- 1957. Suomen kielioppi. WSOY, Porvoo.
- ROSENDAHL, AXEL 1902: Wird die Ausbildung in der Muttersprache durch den fremdsprachlichen Unterricht befördert? – Neuphilologische Mitteilungen 15/4–15/5 s. 14–25.
- 1903. Vom Unterrichten der s. g. allgemeinen Grammatik. – Neuphilologische Mitteilungen 15/1–15/3 s. 49–66.
- ROSENQVIST, V. T. 1916: Svenska normallyceum. Helsingfors. Berättelse avgiven den 29 maj 1916. Helsingfors.
- SAARIMAA, E. A. 1916: [Arvostelu teoksesta E. N. Setälä, I. Uschakoff & Ralf Saxén, Kielioppikomitean mietintö. Helsinki 1915.] – Valvoja 46 s. 201–203.
- 1928: Äidinkielen opettajain valmistuksesta. – Virittäjä 32 s. 333–341.
- SAVIJÄRVI, MARJO – VARTEVA, ANNUKKA 1997: Mikä hautasi mietinnön? — Vuoden 1915 kielioppikomitean mietinnön kohtalosta. – Virittäjä 101 s. 96–103.
- SAXÉN, RALF 1906: Matkakertomus. – Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja 43 s. 172–187.
- 1912: Finsk ordböjningslära. Söderströms & Co. Förlagsaktiebolag, Helsingfors.
- 1916: Svensk språklära för skolans lägre klasser. Söderström & C:o förlagsaktiebolag, Helsingfors.
- 1917: Modersmålet. Lärobok i svensk grammatik. Finska senatens tryckeri, Helsingfors.
- 1918: Om s.k. satsanalys. – Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja 55 s. 270–284.
- 1919a: Modersmålet. Lärobok i svensk grammatik. Första parallellupplagan. Söderström & Co, Helsingfors.
- 1919b: Några grammatiska spörsmål. Genmäle till prof. Heikel. – Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja 56 s. 170–174.
- 1920: Aktuella spörsmål rörande modersmålsundervisningen. – Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja 57 s. 133–141.
- 1923: Kurserna för svenska modersmåls lärare i Borgå sommaren 1922. – Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja 60 s. 9–17.
- 1924: Formell bildning och modersmålsgrammatik. – Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja 61 s. 149–163.
- SETÄLÄ, E. N. 1901: Suomen kielen lauseoppi. Oppikouluja varten. Viides painos. K. E. Holm, Helsinki.
- 1907: Suomen kielen lauseoppi. Oppikouluja varten. Kuudes painos. K. E. Holm, Helsinki.
- 1908: Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi. Oppikoulua ja omin päin opiskelua varten. Viides painos. Otava, Helsinki.
- 1913: Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi. Oppikoulua ja omin päin opiskelua varten. Seitsemäs painos. Otava, Helsinki.
- 1914: Suomen kielen lauseoppi. Oppikouluja varten. Kahdeksas painos. K. E. Holm, Helsinki.
- 1916a: Finska språkets satslära till läroverkens tjänst. Fjärde, genomsedda uppla-

- gan. Söderström & C:o förlagsaktiebolag, Helsingfors.
- 1916b: Kieliopin määritelmistä, oppisanastosta ja järjestelmästä. Erään kielioppikomitean mietintöä koskevan ennakoarvostelun johdosta. – Suomen kasvatustieteellisen yhdistyksen aikakauskirja 53 s. 75–87.
- 1919: Suomen kielen lauseoppi. Yhdeksäs painos. Otava, Helsinki.
- SETÄLÄ, SALME 1966: Levoton veri. Kertoelma isäni E. N. Setälän ja äitini Helmi Krohnin nuoruudesta, esivanhemmista ja lapsuuteni kodista. WSOY, Porvoo.
- SIRO, PAAVO 1980: Kielitieteen kehitys Suomessa 1900-luvulla. – Kaisa Häkkinen & Fred Karlsson (toim.), Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.–1.12.1979. Esitelmät ja kommentit s. 1–15. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku.
- Svenska Normallyceum. Helsingfors. Berättelse avgiven den 30 maj 1910. Helsingfors. Svenska normallyceum i Helsingfors. Dess tredje kvartssekel 1914–1939. Frenckellska Tryckeri Aktiebolaget, Helsingfors 1941.
- USCHAKOFF, IVAN 1911: Deutsches Elementarbuch. Söderström & Co förlagsaktiebolag, Helsingfors.
- VAULA, MARTTI 1927: Äidinkielenopettajain päivät Helsingissä 1927. – Virittäjä 31 s. 262–290.
- VAY = Valtionarkiston mikrokortti.
- VIËTOR, WILHELM 1882: Der Sprachunterricht muss umkehren. O. R. Reisland, Leipzig.
- WESTERGREN, KONR. 1915–1916: Yleiskielioppikomitean mietintö. – Kasvatus ja Koulu 2 s. 157–161.

THE RESPONSE TO THE REPORT OF THE 1906–1915 COMMITTEE ON GRAMMAR

The key members of the 1906–1915 Committee on Grammar were E. N. Setälä, as chairman, and members Ralf Saxén and Ivan Uschakoff. The background to the setting up of the Committee was the debate that had been continuing for several decades about the teaching of grammar within language teaching in schools. What actually prompted the Committee to be set up at this time was a booklet dealing with the implementation of language teaching delivered to the National Board of General Education in March 1905 by language teachers from Helsinki's Finnish *reaalilyseo* upper comprehensive school.

Letters written by E. N. Setälä and others shed light on the working methods of the Committee and the stages through which the work progressed. Ralf Saxén proves to be the main organising force within the Com-

mittee, and it was he who managed to get Setälä to complete the work when the final stages of the report were being prolonged.

It has been generally understood that the linguistically novel principles of the Committee's report were never applied in practice. The writer notes, however, that Ralf Saxén did actually apply the Committee's approach to the study of grammar in several textbooks: *Finsk ordböjningslära* ('Inflection in Finnish', 1912), *Svensk språklära för skolans lägre klasser* ('Swedish grammar for lower school grades', 1916), *Modersmålet* ('Swedish grammar for native speakers', 1917), *Modersmålet* (revised edition, 1919) and *Ruotsin kielioppi oppikouluja varten* ('Swedish grammar for secondary schools', 1923, together with Hannes Almark).

After the report was submitted, the Senate Committee on Ecclesiastical Affairs requested a statement on it from the National Board of General Education. The Board, in turn, immediately requested statements on the report from all the country's approximately 150 schools, to be submitted by June 1, 1916. The statements came, but the National Board of General Education never gave its own statement to the Senate Committee.

Contrary to what is generally believed, notes the writer, the work of the Committee on Grammar did actually receive an official decision. On March 20, 1941, the matter came up at a meeting of the National Board of General Education's secondary school division. The matter was raised by Martti Adolf Jakobsson, appointed educational counsellor in 1940. The decision in paragraph 1 of the minutes is brief: No longer any cause for action.

The article refers to several reasons why the report was, in practice, buried. Researchers of classical languages directed fierce criticism at the report, especially in the statement issued by the Pedagogical Association in autumn 1915. Belief in the importance of general grammar teaching died down quietly in the early decades of the century, when communication-oriented language teaching (e.g. the reform method) gained popularity. Surprisingly few language researchers were interested in the report's linguistically advanced proposals. The majority of schools and language teachers criticised the report for being too theoretical, and doubted the possibilities of applying the report's ideas in practice. The National Board of General Education itself also took a cautious view of the reform of grammar teaching. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Yleisen kielitieteen laitos, PL 4, 00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *fkarlss@ling.helsinki.fi*